TATIANA LUCHIAN
Institutul de Filologie
(Chişinău)

MODUL ACŢIUNII ITERATIVE ŞI SEMELFACTIVE ÎN EXPRIMAREA ASPECTUALITĂŢII DIN LIMBA ROMÂNĂ

Am luat în discuţie şi cu alte ocazii categoria Aktionsart, unde am expus dezbaterile asupra acesteia, asupra felului acţiunilor care o formează, controversate pînă la momentul de faţă. În cele ce urmează vom stărui în special asupra felului acţiunii iterative şi a celei semelfactive. Vom menţiona doar în treacăt specificul categoriei funcţional-semantice Aktionsart, care „…constă în precizarea fazei desfăşurării acţiunii în timp". Această categorie nu poate fi definită ca o categorie gramaticală din cauza lipsei unor mijloace morfologice proprii. Cu toate că sensurile aspectuale se împletesc adesea în cele ale modurilor acţiunii (incoativ, durativ, momentan, repetitiv, terminativ etc.), întrepătrunderea funcţională trebuie privită în lumina diferenţierii stricte între aspect, ca o categorie morfologică, şi modurile acţiunii, ca subclase ale lexicului verbal. [1, p. 5]. Definind noţiunea mai general, Aktionsart este un „microcîmp al cîmpului conceptual al aspectualităţii" [2, p. 34]. Această categorie „se referă la aspectualitatea lexicală şi este redată în limbile slave prin mijloace gramaticale, iar în limba română prin mijloace lexico-semantice, sintactice" [ibidem].

Pe parcursul investigaţiilor lingvistice am depistat, la mai mulţi autori moduri ale acţiunii, uneori identice, dar numite diferit, alteori noţiuni comune pentru diferiţi autori, mai puţine variind de la un cercetător la altul. I. Evseev, de exemplu, distinge paisprezece feluri ale acţiunii: inceptiv (*a începe*), rezultativ (*a isprăvi*), saturativ (*a supraîncărca*), limitativ (*a mai alerga*), iterativ (*a clipi*), semelfactiv (*a atinge*), perdurativ (*a dăinui*), intensiv (*a exploda* de furie), cumulativ (*a agonisi*), atenuativ (*a adia*), augmentativ (*a se înteţi*), distributiv (*a împărţi*), reciproc (*a colabora*), reversiv (*a reconstrui*) [3, p. 22]. O altă clasificare a modurilor acţiunii, exprimate de verb: ingresivă, incoativă, durativă, intensivă, finitivă, cumulativă, distributivă, atenuativă, întrerupt-atenuativă, durativ-atenuativă, iterativă, multiplicativă, comitativă, reciprocă, monosecvenţială, semelfactivă, rezultativă, orientată / neorientată, statică, relaţională, evolutivă [4, p. 57]. C. Poghirc împarte acţiunile verbale în durative şi momentane, perfective şi imperfective. Pe lîngă acestea, se referă şi la verbe care pot indica diferite momente ale acţiunii: cel iniţial (verbe incoative), o desfăşurare progresivă (verbe de devenire), un moment final (verbe terminative sau rezultative), verbe care indică o acţiune unică, verbe care indică o acţiune repetată (iterative) [5, p. 17]. M. Clopoţel distinge verbe *durative*, *percursive*, *perdurative*, *momentane* etc., iar în raport cu *gradul de realizare* al acţiunii: verbe *perfective* şi *imperfective*. Din punct de vedere al modului acţiunii, cercetătoarea a grupat verbele după cum urmează: *incoative* (indicînd începutul acţiunii), *de devenire* (desfăşurarea progresivă a acţiunii), *terminative* sau rezultative (momentul final al acţiunii), *iterative* (acţiune repetată) etc. [6, p. 122]. Acad. S. Berejan, referindu-se la acest subiect, a evidenţiat astfel de nuanţe de sens: *incoativ* (*a începe*), *terminativ* (*a sfîrşi*), *rezultativ* (*a găsi*), *iterativ* (a bătători), *durativ* (*a vorbi*), *momentan* sau instantaneu (*a adormi*), *ingresiv* (*a cădea*) ş. a. [7, p. 36].

Un loc aparte în şirul acestor moduri ale acţiunii îl are cel *iterativ*, despre care vom detalia în continuare. Deosebit este faptul că, spre deosebire de alte feluri ale acţiunii

BDD-A26014 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:40 UTC)

(Aktionsart), care pot fi exprimate prin unele mijloace gramaticale sau conţinute în sensul verbului, iterativitatea se depistează, în general, din întreg contextul: după sensul enunţului, din prezenţa unor adverbe, indicatoare ale iterativităţii, a unor numerale, care indică mai clar numărul acţiunilor efectuate etc. În limba română puţine sînt verbele care, prin sensul lor, ajutate sau nu de sufixe, să exprime iterativitatea, verbe, precum: *a ciocăni* (faţă de *a ciocni* – semelfactiv), *a clătări* (faţă de *a clăti* - durativ), *a ciuguli* etc. Mijloace gramaticale care să ofere verbului ataşat o nuanţă de acţiune repetată, nu există în limba română. Pentru comparaţie aducem un exemplu din limba rusă: *говорить* (a vorbi) – *говаривать* (*a vorbi în repetate rînduri*, *a repeta de mai multe ori*).

Felul acţiunii iterative este definit astfel: „acţiune reluată în timp sau petrecută în mod regulat" [4, p. 36]; „dimensiune corespunzînd unor astfel de opoziţii cum ar fi semelfactiv – repetat (iterativ sau frecventativ)" [8, p. 21]. În limbile romanice acest fenomen e conceput ca opoziţie lexicală, în special în cazul diminutivelor verbale: în franceză *sauter* cu diminutivul *sautiller*, în spaniolă *besar* cu diminutivul *besuquear*. Această dimensiune are, în aparenţă, afiliere cu o acţiune durativă. În fond, o acţiune repetată e concepută ca şi una durativă, iar o acţiune semelfactivă e sesizată ca una momentană [ibidem].

În *Istoria Limbii Române* este menţionat faptul că verbele incoative existente în limba latină au fost preluate de română ca semnificaţie, nu neapărat şi ca grad de frecvenţă. Astfel, este indicat aici marele număr al unor astfel de verbe, frecventative. Frecventativele au fost sprijinite şi de substantive ca *ductus*, *cantus*, *usus*, simţite ca paralele cu *ductare*, *cantare*, *usitare*. „Uneori, verbelor în *-tare* (*-sare*) nu le corespunde un primitiv atestat: *cunctari*, *imitari*, *luctari*. Probabil aceste forme, fiind legate de o conjugare regulată, le înlocuiesc înainte de epoca istorică pe cele primitive care aparţineau unei conjugări neregulate" [9, p. 94]. Tot aici este expus modul în care s-au format aceste verbe: „De la verbele în *-e-* cu perfectul în *-ui-*, s-au format derivate în *-itare*: *habitare*, *placitare*. Prin analogie, s-au creat frecventative de la verbe fără adjective verbale: *latitare*, *pauitare*. Prin analogie s-au format verbe în *-itare* de la verbe în *-a-* cu adjectivul în *-atus*: După exemplul lui *habeo*, -ere, *habitare*, s-a format *clamo*, -are, *clamitare*. Sînt 21 de astfel de verbe: *agitare* (alături de co-*actare*), *culpitare*, *dubitare* (forma simplă *dubat* e atestată numai în glose), *imperitare*, *sciscitari*, *uolitare* etc. Extinzându-se la teme de prezent,

-tare s-a folosit şi la temele iterative în *-tare* (*-sare*). S-a ajuns astfel la duble iterative: *cantare – cantitare*, *dictare – dictitare*, *gestare – gestitare*. Există şi iterative duble fără ca intermediarul simplu să fie atestat (acesta probabil a dispărut înainte de epoca istorică): *emptitare*, *haesitare*, *lusitare*. Sufixul de iterativ se mai foloseşte în derivarea cu prefixe, pentru a păstra verbului valoare de imperfectiv (deoarece regula generală e că verbele prefixate devin perfective): *recipere – receptare*, *retinere – retentare*" [9, p. 95].

Deci, în limba latină verbele frecventative erau folosite adesea cu sensul verbului de bază, nederivat. Slăbirea sensului frecventativelor, se vede, este accentuată şi de necesitatea de a fi evidenţiate prin: 1. adverbe (*saepe*, *uehementer*, *etiam*, *atque etiam*) sau verbe (*solere*); 2. reduplicarea sufixului: *cano – canto – cantito*.

Răspîndite apoi în limbile romanice, inclusiv în română, verbele în *-tare* (*-sare*) înlocuiesc formele nederivate: *adiutare*, *cantare* > fr. *aider*, *chanter*, it. *aiutare*, *cantare*, sp. *ayudar*, *cantar*, rom. *ajuta*, *cînta*. Valoarea frecventativă a fost redată în limbile romanice prin sufixe diminutivale [ibidem].

Iterative prin semantica lor pot fi verbele, precum:

A alterna, *a behăi*, *a biciui*, *a bocăni*, *a ciocăni*, *a ciuguli*, *a claxona*, *a clănţăi*, *a clipi*, *a croncăni*, *a fîsîi*, *a gîfîi*, *a hîrîi*, *a împroşca*, *a lătra*, *a meliţa*, *a necheza*, *a netezi*, *a numerota*, *a ocăi*, *a orăcăi*, *a ovaţiona*, *a pagina*, *a pălmui*, *a pedala*, *a pendula*, *a pildui*, *a pisălogi*, *a piui*, *a plescăi*, *a pulsa*, *a puncta*, *a răsfoi*, *a reactualiza*, *a readuce*, *a roti*, *a*

BDD-A26014 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:40 UTC)

sălta, *a sîcîi*, *a scanda*, *a scîrţîi*, *a schelălăi*, *a scheuna*, *a spicui*, *a sughiţa*, *a suspina*, *a susura*, *a şchiopăta*, *a şopoti*, *a şuşoti*, *a tici*, *a tocăni*, *a tropăi*, *a ţăcăni*, *a ţopăi*, *a zăngăni*, *a zîzîi*, *a* (*se*) *zbate*, *a zgîlţîi*, *a* (*se*) *zgudui*, *a zumzăi*, *a zurui*, *a zvîcni*, *a* (*se*) *zvîrcoli* ş.a.

Dese, *mai dese întruna*, / *Raze pe valuri tot* ***cad***. / *Dincolo – numai cu luna*, / *Teama rămîne în vad*. (A. Busuioc).

Lăsînd orice mormînt celebru, / *La fel c-un toboşar cernit* / *Spre-un dosnic cimitir pornit*, / *Inima-mi* ***bate****-un marş funebru*. (Ch. Baudelaire).

Referindu-ne la tipurile de exprimare a acţiunii iterative, pot fi menţionate cele morfologice (prin care se înţeleg prefixele şi sufixele verbale, la fel şi timpurile gramaticale), stilistice (repetiţia), lexicale (prin ataşarea adverbelor, numeralelor, la fel exprimarea propriu-zisă prin locuţiuni verbale şi adverbiale.) M. Clopoţel, de exemplu, ia în discuţie una dintre posibilităţile de exprimare a iterativităţii, cea morfologică. Astfel, deşi puţine, sînt totuşi în limba română verbe derivate din aceeaşi rădăcină, care aparţin unor aspecte diferite. De exemplu, verbul *a gusta* arată o acţiune durativă, iar cel derivat din el, *a gustări*, e deja unul iterativ, la fel şi verbele *a clătări* (din a clăti), *a căscăli* (din a căsca), *a prădăli* (din a prăda), *a minţăi* (din a minţi), *a dormita* (din a dormi), *a clipoci* (din a clipi), ş. a. [6, p. 123].

Felul acţiunii iterative poate fi redat prin intermediul prefixului **re-,** prefix ce conţine în însuşi sensul său, o repetare, o reluare a acţiunii sau a faptului. Astfel, verbul neprefixat poate exprima o altă nuanţă de sens, iar la ataşarea prefixului *re-* se aşteaptă o reluare: *a instala – a reinstala*, *a întîlni – a reîntîlni*, *a citi – a reciti* etc. În graiurile din sudul Banatului e înregistrat prefixul **pro-**, care conferă verbului o valoare iterativă: *a proafla* (a afla din nou), *a proface* (a face din nou) [6, p. 125].

Valoarea iterativă a enunţului este redată şi prin numerale care indică clar periodicitatea acţiunii: două zile, un an, cinci săptămîni etc. De exemplu: *Urma tratamentul la fiecare şase luni*., Î*n timpul studiilor susţinea examene de două ori pe an*., T*receau nouă zile şi se ivea iar*., *Venea la fîntînă la două zile* etc.

Pe lîngă acestea, repetarea unei părţi de vorbire în cadrul enunţului arată repetarea acţiunii. Astfel, reluarea conjuncţiei arată o acţiune care se repetă periodic. De exemplu: *Nu treceau două-trei zile la mijloc*, *şi se trezea la uşa ei cu Dănilă*, *cumnatu-său*, *cerînd să-i împrumute carul*: ***ba*** *să-şi aducă lemne din pădure*, ***ba*** *făină de la moară*, ***ba*** *căpiţi din ţarină*, ***ba*** *multe de toate*. (I. Creangă) Aici iterativitatea este subliniată de numeral pentru a indica numărul zilelor care trec pînă a face acelaşi lucru din nou, de verbul la imperfect, semn că acţiunea se repeta adesea, de conjuncţia *ba* care presupune o acţiune efectuată de mai multe ori.

Să ne referim la altă parte de vorbire, interjecţia. Aceasta exprimă, de obicei, o acţiune momentană, de exemplu P*ac! Buh! Trosc! Brr*! *Oac*! etc. Repetate însă, interjecţiile încep să desemneze o acţiune iterativă, ştiut fiind faptul că interjecţiile echivalează cu verbul, care, reluat, indică o acţiune iterativă. De exemplu: *Hodorog! încolo*, *hodorog! pe dincolo*: *carul se strică*. (I. Creangă) Uneori verbul, fără alţi determinanţi, exprimă, de exemplu, felul acţiunii durative sau momentane. În aceste cazuri tocmai interjecţia este cea care conferă verbului nuanţa de sens respectivă, în cazul nostru iterativă: *Cînd ajunse în tîrg*, *gînsacul*, *dorit de gîşte*, *ţipa cît îi lua gura*: ***ga, ga, ga, ga***! (I. Creangă).

De felul acţiunii iterative a fost preocupată şi lingvista D. Nikolaeva Stoianova care a remarcat valoarea iterativă creată de unele valori ale timpurilor. În afară de prezentul cel mai des menţionat cu această ocazie (*Cîntă în fiecare dimineaţă de cum se scoală*), nuanţă iterativă au şi timpurile trecute, perfectul simplu, de exemplu: *Înconjură casa de trei ori*, *Veni şapte zile la rînd*, la fel şi imperfectul: *Se apropia seară de seară de gard şi aştepta răbdător*. Imperfectul, de fapt, are o puternică nuanţă de

BDD-A26014 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:40 UTC)

reluare a acţiunii. Iniţial, atunci cînd este vorba despre imperfect, se are în vedere un timp neterminat şi de durată. De exemplu: *scriam*, *desenam*, *povesteam*, *lucram* sînt verbe care, prin sensul lor, indică acţiuni neterminate, care durează în timp, fără limite temporale. În anumite circumstanţe are o vădită valoare iterativă. De exemplu: *În timpul concediilor mergeam la munte*. Verbul indică o acţiune repetată, datorită substantivului la plural, deci *în toate* sau *multe concedii*, sensul final al propoziţiei fiind: De fiecare dată (an de an) în concedii plecam la munte.

Uneori enunţul este lipsit de acei determinanţi care indică repetarea acţiunii. Astfel este exemplul care urmează: *Nevasta*, *nemaiavînd încotro*, ***tăcea şi înghiţea noduri***. (I. Creangă) Totuşi acţiunea exprimată prin verbele evidenţiate la imperfect este una vădit iterativă, sensul datorîndu-se întregului context de pînă la această propoziţie, din care cunoaştem că Dănilă venea de multe ori cu împrumutul, cumnata se opunea tot de atîtea ori, fratele îi ţinea partea, iar nevastă-sa, respectiv, tăcea şi înghiţea noduri.

Sensul iterativ al unui verb sau enunţ poate fi obţinut şi în cazul îmbinării unor timpuri gramaticale. De exemplu, verbul *a scrie*, durativ, pus la imperfect, şi acesta timp durativ, are, pe lîngă un verb momentan, cum ar fi *a exclama*, un sens iterativ. De exemplu, în enunţul *scriam şi exclamam*, verbul momentan *a exclama* îl face pe durativul *a scrie* să fie iterativ.

La redarea sensului iterativ al unui verb poate să-şi dea concursul şi adverbul, care, stînd pe lîngă verb, arată circumstanţa realizării acţiunii. Repetarea acţiunii este subliniată cel mai pregnant de adverbul *tot*. Să analizăm o sintagmă: verbul *a merge* e unul durativ. În cadrul construcţiei *tot mai mergi* devine deja iterativ, pentru că este echivalent cu *mergi periodic în acel loc* (în fiecare zi, o dată pe lună etc.). Acelaşi sens îl are şi adverbul *regulat*, care exprimă prin însuşi sensul său o repetare. Astfel, ataşat unui verb durativ, de exemplu, *a merge*, sintagma *a merge regulat* capătă nuanţa de sens a unei acţiuni înfăptuite periodic. Astfel, *Mergi regulat la medic* înseamnă mergi în perioade egale de timp, deci exprimă, în ansamblu, o acţiune iterativă.

Nuanţa de sens iterativă este redată şi prin locuţiunile verbale, la acelaşi nivel cu verbele înseşi: *a face zile fripte*, *a face mofturi*, *a face nazuri*, *a tăia frunze la cîini* etc.

Modul acţiunii care se opune celei iterative, este cel al acţiunii *semelfactive*, care presupune o efectuare de o singură dată. Cuvîntul este de origine latină şi semnifică ***o dată***. Termenul a fost folosit în lingvistica slavă unde se referea la un sufix care indică o singură acţiune. A fost preluat şi în lingvistica românească, unde se referă la o acţiune făcută o singură dată. Acest fel al acţiunii mai este numit singulativ [10, p. 61]. Referindu-ne la esenţa acestui mod al acţiunii, putem menţiona că felul acţiunii semelfactive exprimă, de regulă, o acţiune momentană. Această acţiune a fost definită după cum urmează: "Acţiune singulară şi momentană, adesea efectuată în mod brusc" [4, p. 36]. În literatura de specialitate este detaşat un subgrup în cadrul categoriei de verbe, care are în vedere o acţiune de o singură dată – cea ***monosecvenţială*** – "acţiune executată într-un singur act, de exemplu, *a atinge*" [4, p. 38]. Generalizînd, ambele sînt efectuate o singură dată, prima în mod brusc, cea de-a doua – într-un singur act. Putem sesiza diferenţa din exemplele următoare:

acţiune semelfactivă: *a bufni rîsul*, *a fura cu ochiul*, *a-i trece prin minte* etc.;

acţiune monosecvenţială: *a da o palmă*, *a face o glumă*, *a face un semn* etc.

Puţin numeroase sînt verbele care au inclus în semantica lor sensul semelfactiv. Nu avem mijloace formale de exprimare a acţiunii efectuate o singură dată, după modelul limbii ruse: *дергать – дернуть*, *кричать – крикнуть*, *пищать – пикнуть* etc. O acţiune efectuată o singură dată este redată, în mare, prin mijloace lexicale, prin utilizarea unor timpuri.

BDD-A26014 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:40 UTC)

Semelfactive prin sensul lor, dar fără limite stricte, ar putea fi verbe precum: *a* (*se*) *apleca*, *a arunca*, *a atinge*, *a ținti*, *a capta*, *a ciocni*, *a ciuli*, *a clinti*, *a crăpa*, *a descleşta*, *desemna*, *a despica*, *a* (*se*) *deştepta*, *a fulgera*, *a găsi*, *a ghici*, *a* (*se*) *izbi*, *a izbucni*, *a înfige*, *a lovi*, *a mişca*, *a pişca*, *a plesni*, *a pocni*, *a răcni*, *a răzbi*, *a smuci*, *a smulge*, *a străpunge*, *a trînti*, *a tresări* ş.a..

Iată-ne, *frate*, *în mai*. / *Soarele*, *iată-l*, *cît bolțile*. / ***Trage****-l de-o rază*, *şi hai* / *Să astupăm toate borțile*. (A. Busuioc).

Pentru a obține un sens semelfactiv, putem recurge aproape de fiecare dată la utilizarea, în enunț, a perfectului simplu, care are şi o valoare momentană, şi în acelaşi timp efectuată o singură dată. Pentru a scoate în evidență această capacitate a perfectului simplu, de a indica o acțiune semelfactivă, vom aduce exemplul pe care l-am expus în exemplificarea acțiunii iterative. Acolo verbul *a merge* avea valoare iterativă, atunci cînd apărea la imperfect. Acelaşi verb la alt timp, la perfectul simplu, capătă nuanță semelfactivă. A se compara: *În timpul concediilor mergeam la munte* (valoare iterativă). *În timpul concediului mersei la munte* (valoare semelfactivă, sensul fiind: Doar în acest concediu am mers la munte.).

De multe ori numeralele accentuează valoarea semelfactivă a verbului. De exemplu, verbele *a ciocăni*, *a sclipi* sînt, respectiv, iterativ şi multiplicativ. Atunci cînd sînt însoțite de numeralul *o dată* vorbim deja despre verbe semelfactive: *a ciocănit o dată*, *a sclipit o dată* etc.

Locuțiunile verbale, la fel ca şi în alte cazuri, exprimă şi sensul semelfactiv: *a da imbold*, *a da ghes*, *a da bici* etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Daniela Nikolaeva Stoianova, *Temporalitate şi aspectualitate în limbile română şi bulgară* (rezumatul tezei de doctorat), Bucureşti, 1987, 46 p.

2. Angela Savin-Zgardan, *Cîmpul funcțional-semantic al categoriei verbale Aktionsart în limba română* // Revistă de lingvistică şi ştiință literară, 1996, nr. 1.

3. Ivan Evseev, *Structura semantică a verbului* (Rezumatul tezei de doctorat), Timişoara, 1970, 28 p.

4. Angela Savin-Zgardan, *Valori lexico-gramaticale ale locuțiunilor verbale româneşti în plan sincronic şi diacronic*, Chişinău, 2001, 218 p.

5. C. Poghirc, *Cu privire la aspectul verbal în limba română* // Limba română, 1953, nr. 6.

6. Maria Clopoțel, *Despre „aspectul" verbal în graiurile bănățene* // Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Seria Philologie, 1964 (an. IX).

7. Silviu Berejan, *Procedee sintactice de exprimare a aspectului verbal* // Limba şi literatura mildovenească, 1958, nr. 2.

8. Eugen Coşeriu, *Aspect verbal ou aspects verbaux? Quelques questions de théorie et de méthode* // La notion d'aspect, Paris, 1978, 34 p.

9. *Istoria Limbii Române***.** Vol. I, Limba Latină**,** Bucureşti, Editura Academiei, 1965,
438 p.

10. Popescu, Floriana *Tempo-aspectualitate contrastivă*, Iaşi, Editura Spanda, 2000, 248 p.

BDD-A26014 © 2008 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:40 UTC)